

TEATAR MARINA GAZAROVIĆA

Tonko Maroević

Premda su u novije vrijeme čak dva Gazarovićeve dramska djela bila na scenskoj kušnji, prilično je teško nešto određenije reći o osobitostima njegova kazališnog shvaćanja, a pogotovu sintezno obuhvatiti njegova književna polazišta. Nedoumicu izaziva činjenica da su ti izvedeni komadi: *Prikazanje života i muke sv. Ciprijana i Justine* i *Murat Gusar* zapravo uzroci dvaju nadasve različitih teatarskih žanrova, i — štoviše — reprezentiraju sasvim različite čak ne niti susljedne epohe evropskog teatra. Da paradoks bude veći, ranije pisani *Murat Gusar* (tiskan 1623) uglavnom odgovara suvremenoj talijanskoj modi »favole marittime«, dok kasnije *Prikazanje* (datirano 1631) označuje golemo »stilsko« nazadovanje prema potpuno medijevalnoj tradiciji crkvene drame. Lako bi bilo već iz samih tih podataka zaključiti kako je naš pisac bez pravog identiteta.

O njegovoj samosvojnosti suditi ćemo, vjerojatno, još strože znademo li da *Murat Gusar* u kompoziciji i dijalogima vjerno slijedi talijanski predložak — *Il corsaro arimante* Lodovika Aleardija, a da je *Prikazanje života i muke sv. Ciprijana i Justine*, u najmanju ruku samo scenska parafraza čvrsto fiksirane svetačke legende (što, uostalom, možemo ustanoviti i za preostala tri Gazarovićeve prikazanja). Među njegovim pjesmama, također, jedna je u cijelosti prepoznata kao prijevod Petrarkina soneta, da o mjestimičnim petrarkističkim refleksima i ne govorimo, dok je za »prigovaranja ljubena varhu celovih« još Fran Kurelac bio ustvrdio da se bitno oslanjaju na latinsku pjesmaricu *Basia* nekoć slavljenoj nizozemskog humanista Johannesu Secundusa. Dakle, na prvi se pogled Gaza-

rovićev opus raspada u niz vrlo disparatnih odjeka na tuđe teme i motive, što se teško mogu sabrati oko jednog — ma i eklektičkog — središta. A ovdje dosad nespomenuto »pastirsko razgovaranje« *Ljubica* — jedino koje bi, možda, moglo pokazati Gazarovićeve izvorne mogućnosti te scenску i karakterološku originalnost — sačuvano je tek u neznatnu ulomku od nekoliko stranica, pa izmiče potpunijoj analizi i vrednovanju.

Međutim, najpriprostije rečeno, autorski potpis obavezuje makar stajao i povrh tako skrpljena opusa. Štoviše, autorski potpis posebno izazivlje kad formira korpus od udova čiju bismo sukladnost inače vrlo teško prepoznali. Tako i amfibijska literarna tvorevina kao što je Gazarovićevo djelo — koje s podjednakom umješnošću gmiže po tlima sasvim uopćene srednjovjekovne moralke, pluta po toposima renesansne udvornosti ili lebdi prostorima baroknih invencija i konvencija — dobija svojevrsan legitimitet postojanja i govori nam više od mehaničkog zbroja inače raz-rokih težnji, latentno postojećih u istom vremenu i prostoru. Osim toga, može nas podučiti i stanovitoj poniznosti (da ne kažem: opreznosti) čitanja, kako ne bismo nikad više došli u napast zaključivati poput Armina Pavića, koji bijaše prepun hvale za *Ciprijana i Justinu* ili za *Svetu Gulljelm*, jer je znao da su djela potpisanog pisca, dok je (tad još neatribuirano) *Prikazanje slavnog uskrsnuća Isukrstova* olako proglasio radom »kakova krvava početnika ili neuka verzifikatora, a ne pjesnika«.

Činjenica Gazarovićeve književnog samotništva na hvarskom terenu ranog sedamnaestog stoljeća bremenita je značenjem. On postaje u jednoj te istoj osobi svjesni baštinik autohtone humanističke visoke pismenosti, zatim onaj koji ispunjava istančane civilizacijske zahtjeve, sredine, te kao takav okrenut novim (čak pomodnim) literarnim strujanjima sa susjedne obale, a istovremeno i onaj koji produžuje kontinuitet elementarnog pučkog iskazivanja (pobožnosti), a kao takav priređivač tekstova za sveopću uporabu, puki zapisivač nekog nadosobnog, neindividualiziranog glasa. Baš stoga što se nije osobitom revnošću identificirao niti s jednom od preuzetih uloga, mogao je funkcionalno odgovoriti različitim razinama pisanja (prevođenja, prerađivanja). Ne potcjenjujući a priori ni jednu od njih, i ne žrtvujući ostale radi uspostavljanja nekog imaginarnog »pravog« Gazarovića u proizvoljno odabranom sloju — dakle, niti kao Lucićeva nasljednika, niti kao prenosnika dramsko-pastoralne »inkubacije«, niti kao hagiografskog dramatika — prisiljeni smo njegovu razmjerno veliku scensko-stihotvoračku aktivnost (s desetak tisuća sačuvanih

stihova) obuhvatiti pod jednim mogućim zajedničkim nazivnikom anonimima s imenom i prezimenom.

Brojem pretežući dio opusa, to jest crkvena prikazanja najprirodnije prijanjaju uz predloženu sintagmu. Zna se da je Gazarović jedan od rijetkih po imenu poznatih njihovih sastavljača, a da su inače »slagani« i »priređivani« najčešće od bezimernih svećenika, redovnika ili bratima. A ti nisu anonimni samo zato što im se ime zagubilo pri prijepisima i u kratkom pamćenju sredine, nego ponajprije stoga što svoj rad uglavnom i nisu shvaćali nimalo autorski nego kao govorenje u ime roda ili vrste. Ipak, naš pisac je ostavio svoje ime nad četiri sačuvana teksta, a misli se da bi mogao biti autor još nekih prikazanja, u iznenađujuće velikom broju složenih upravo na Hvaru početkom XVII stoljeća.

Bez sinkretizma različitih vremenskih i stilskih slojeva svaka bi rekonstrukcija Gazarovićeva spisateljskog lika bila sasvim iluzorna. Prividno najrazličitiji žanrovi dodiruju se u nekom srednjem sloju izražajnosti dok smo za prikazanja utvrdili kako teže relativnoj individualizaciji, pastorala tipa *Murata Gusara* ne ide pak za izrazitom osobnošću likova; i u jednama i u drugima dominiraju lica-funkcije, dostatno profilirana tek da pokrenu radnju. Ni u crkvenim ni u svjetovnim Gazarovićevim tekstovima nema pravog dijaloga: lica svoja stanja ili, češće, motivacije iskazuju redovito velikim nakupinama stihova monološkog karaktera, pa čak nema mnogo razlike između barokne fraze pastorale i liturgijskog govorenja prikazanja — sve je puno ponavljanja, enumeracija, amplifikacija, usporedbi, aluzija... Preskakanje karike renesansnog kazališta zapravo je olakšalo vezu, jer bi se humanističko poimanje subjekta odupiralo neosobnom i nadosobnom govorenju srednjeg vijeka i protureformacije. Na razini dramaturgije, također, razlike su manje nego bi se očekivalo: stupnjevanje radnje i napetost pastorale uglavnom je tek formalne naravi, zbivanje je pretežno izvan scene, a lica ga samo ekspliciraju, to jest govoreći obnavljaju ono što su već učinila. Istina, u prikazanju nema nikakve neizvjesnosti, prikazanje je suočenje s izvjesnim, jer je put muke, smrti i otkupljenja redovito unaprijed poznat gledaocima, ono je »drama koja se bitno već dogodila«. Međutim, konvencija pastorale isto tako ne ostavlja mjesta nagađanju o sudbini protagonista. Sve dramaturški efikasne replike služe isključivo za ilustraciju zbivanja; preostali, često pretežni dio teksta daje piscu priliku za didaktične ekskurze: u prikazanjima prevladavaju pučke crkvene pjesme, a u pastoralima proverbijalna mjesta o životu, sudbini, smrti, ljubavi, ženama (a ti ekskurzi kod Gazarovića najčešće zvuče marulićevski ili hektorovićevski). U svakom

slučaju, vrijeme zbivanja je potpuno relativizirano — stihovi koreografiraju pokret koji se ne da iluzionistički ovjerovati. Vrijeme pastorage je trajanje i ponavljanje istoga, a vrijeme prikazanja ne poznaje uopće prolaznost, nego je simbolički odjeljak vječnosti.

Prikazanja su, čini se, kasnije plod piščeva rada. Mora biti da je i Gazarović, kao većina pobožnih pisaca, osobito u razdoblju protureformacije, tek pod starije dane došao na pomisao da odade počast svecima i crkvi, dok se ranije valjda više zabavljao pisanjem pjesama i kazališnih komada laičkog sadržaja (s dominantnim erotičkim i anakreontskim temama).

Za Gazarovića u cjelini možemo reći da se nalazi na završetku slavne hvarske tradicije, te da njezinu mjeru ne ispunjava, a kamoli prevršuje. Ali to što se nalazi na izmaku njezinih konvencija, pri rastvaranju teško postignutog koinea u slikovite kolokvijalizme, ne znači da ga smijemo zaniijekati. On je receptivan više no kreativan duh, prepun općih mjesta, pozajmljenih tropa i figura, nediscipliniran u izričaju i što god hoćete, ali nenadomjestiv na razmeđu epoha, jer je ne samo svjestan obaveze da održi kontinuitet Lucićeve baštine, te spreman poslužiti vlastitoj užoj sredini — pružajući joj duhovne okrijepe i zabave — nego je i pisac koji u granicama mogućnosti želi razvijati i unapređivati poetsku predaju, a sve za ljubav koju nosi prema našem jeziku. To nikako nije malo; možda nije odveć mnogo, ali je sasvim primjereno njegovom povijesnom položaju.